

УДК 631.15.017.3

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF RURAL TERRITORIES IN THE CONDITIONS OF POWER DECENTRALIZATION

Мовчанюк А.В.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри публічного управління та адміністрування,
Уманський національний університет садівництва

У статті досліджено економічні та соціальні особливості розвитку сільських територій та визначено їх проблеми та шляхи подолання. Визначено переваги для розвитку сільських населених пунктів та потенціал органів місцевого самоврядування та громадськості в процесі децентралізації влади в Україні.

Ключові слова: сільська територія, соціально-економічний розвиток, децентралізація, органи місцевого самоврядування, місцевий бюджет.

В статье исследованы экономические и социальные особенности развития сельских территорий и определены их проблемы и пути решения. Определены преимущества для развития сельских населенных пунктов и потенциал органов местного самоуправления и общественности в процесс децентрализации власти в Украине.

Ключевые слова: сельская территория, социально-экономическое развитие, децентрализация, органы местного самоуправления, местный бюджет.

In the article the features of the economic and social development of rural territories and identified their problems and remedies. The advantages for the development of rural territories and capacity of local governments and the public in the process of power of decentralization in Ukraine.

Keywords: rural territories, socio-economic development, decentralization, local governments, local budget.

Постановка проблеми. Невід'ємною складовою стратегічних перетворень розбудови України, як демократичної, соціальної та правової держави, є наближення органів місцевого самоврядування до європейських принципів функціонування територіальних органів влади в основу яких покладено забезпечення фінансової самоспроможності місцевих бюджетів, децентралізація видаткових повноважень та компетенцій за класичним принципом субсидіарності. Ринкові механізми суспільного розвитку в Україні визначають і нові підходи до держаного регулювання в розбудові регіонів країни, упорядкування системи адміністративно – територіального устрою, визначення владних повноважень органів місцевого самоврядування та їх ролі в розвитку відповідних територій.

Важливість даної проблеми, на сучасному етапі розвитку, потребує від всіх гілок влади розв'язання питання щодо необхідності вдосконалення теорії та практики сучасного державотворення, зумовленого трансформаціями в політичній системі суспільства, проведення адміністративно-територіальних, регіональних реформ, упровадження конструктивного соціального партнерства між центром і територіями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми розвитку сільських територій розглядаються багатьма ученими і фахівцями нашої країни. Ґрунтовні дослідження трансформації управління сільськими територіями, багатифункціональна сутність і соціальні аспекти розвитку сільських територій України, їх соціальна інфраструктура, процеси самоврядування в громадах у розв'язанні сучасних проблем села висвітлені в наукових працях О.Ю. Амосова, О.А. Біттєра, Ф.А. Важинського, О.І. Гуторова, Т.В. Іванова, А.В. Лісового, О.Ю. Лупенка, М.Й. Маліка, М.М. Миколайчука, О.Г. Осауленка, О.І. Павлова, І.В. Прокопа, П.Т. Саблука, М.А. Хвесика та інших.

Незважаючи на вагомий доробок вітчизняної економічної науки щодо вивчення окремих аспектів проблем розвитку сільських територій, потребує поглибленого дослідження розкриття змісту та передумови сталого розвитку сільських територій в умовах децентралізації.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення особливостей соціально-економічних проблем розвитку сільських територій та визначення засобів і шляхів їх подолання в умовах реформування системи територіаль-

ного управління та місцевого самоврядування сільськими територіями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегією сталого розвитку України до 2020 р., ухваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5, визначено, що для забезпечення європейських стандартів життя в Україні та вихід на провідні позиції у світі державна політика спрямовується на проведення структурних реформ за чотирма основними векторами руху, а саме: розвитку, безпеки, відповідальності, гідності. У межах названих стратегічних векторів руху передбачається реалізація 62 реформ та програм розвитку держави. Одними із першочергових реформ і програм у реалізації державної політики є проведення децентралізації та реформування державного управління.

Мета і завдання проведення реформ державного управління полягає в побудові ефективної, прозорої структури публічної адміністрації, яка здатна забезпечувати реалізацію цілісної державної політики спрямованої на сталий суспільний розвиток і адекватне реагування на внутрішні та зовнішні виклики. Вагоме місце в реформуванні державного управління відведено сфері децентралізації, коли здійснюється відхід від централізованої моделі управління в державі до забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудови ефективної системи територіальної організації влади, яка базується на принципах субсидіарності, повсюдності і фінансовій самодостатності місцевого самоврядування [1].

Найважливіша система управління на селі, яка складалась із 50–60 років із незначними змінами протягом 90-х рр. минулого століття, на сьогодні є малоефективною. Кардинально змінилась економічна і демографічна ситуація в сільській місцевості. Села, в яких жило від тисячі населення і більше, і в яких люди працездатного віку складали до 70% проживаючих осіб, то нині структура сільських жителів на 70–80% складається із людей пенсійного віку. Здебільшого на сьогодні села відзначаються не великою людністю, в значній частині чисельність проживаючих складає від 100 до 500 осіб. Чисельність сільського населення зменшується переважно внаслідок скорочення кількості осіб працездатного віку, тобто природної основи відтворення селянства, через одночасне зростання абсолютної та відносної чисельності пенсіонерів, у результаті чого відбувається інтенсивне старіння жителів, зростає демографічне навантаження на працездатне населення.

За даними держкомстату України в середньому в країні на кожну 1000 осіб працездатних припадає 365 дітей і 412 людей пенсійного віку, тоді ж у селах уже проживає непрацездатних людей більше ніж працездатних. Така ситуація приводить до такого явища, як «утриманство», тобто коли непрацездатні люди є утриманцями працездатних.

Економічна криза кінця 90-х рр. минулого століття, яка гостро відзначилась на спаді сільськогосподарського виробництва, і насамперед на скороченні або й часто на повній ліквідації галузі тваринництва, у якій у більшій частині порівняно із галуззю рослинництва створювали робочі місця для сільського населення, що в сукупності внесли значні негативні зміни в соціально-економічний розвиток сільських територій. Характерною особливістю тривалого розвитку та функціонування сіл до двохтисячного року двадцятого століття було напряму пов'язано із виробничою діяльністю колгоспів, колективних сільськогосподарських підприємств завдяки яким переважно будували, утримували об'єкти соціальної та комунальної інфраструктури в сільській місцевості. Із змінами в організаційній структурі аграрного сектора виробництва за останні десятиріччя відбувся кардинальний вплив і на якісні показники життя сільських жителів та інфраструктури сільських територій. У багатьох українських селах через брак належного фінансового бюджетного ресурсу відзначають неспроможність утримання на належному рівні середніх шкіл, дитячих садочків, медичних закладів первинної медицини, клубів, комунальних та інженерних інфраструктур. Побутові умови проживання в селах залишаються вкрай несприятливими через брак у них централізованих систем водопостачання та каналізації, системи газопостачання, доріг із твердим покриттям.

Особливості демографічних процесів, зменшення молодого покоління постійно проживаючого в сільській місцевості, зниження трудових ресурсів, і насамперед професійно-кваліфікованих та інтелектуальних рівнів значною мірою відзначаються на соціально-економічному розвитку сільських територій та поглиблюючій кризі розвитку об'єктів інфраструктури, доступності соціальних, адміністративних послуг на селі.

Академік НААН В.Ю. Юрчишин зосереджує увагу на тому, що сільська територія є складною й багатofункціональною природною, соціально-економічною й виробничо-господарською структурою [5, с. 4].

Організація розвитку сільських територій у сучасних умовах вимагає вдосконалення системи розподілу функцій органів центральної та місцевої влади під час створення моделі управління сільськими територіями спрямованої на розвиток місцевого самоврядування, надання повноважень управління земельними ресурсами, організації створення у громадах доступних соціальних послуг, адаптації та побудові ефективної форми розвитку аграрного сектору, об'єктів житлово-комунальної, соціальної інфраструктур для всіх груп сільського населення та інше.

З метою розвитку та модернізації системи місцевого самоврядування Кабінетом Міністрів України була схвалена Концепція реформу-

вання місцевого самоврядування й територіальної організації влади в Україні, основним завданням якої є визначення напрямів, механізмів і термінів формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного середовища проживання для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народо-владдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави і територіальних громад [3].

Слід відзначити той факт, що коли громадяни довіряють представникам влади і більш активно долучаються до вирішення поставлених питань у своїх територіальних громадах, наслідком чого є зміцнення місцевого самоврядування, а значить і ставлення до держави загалом змінюється на краще, що і є об'єднувальним фактором. Ефективний місцевий розвиток, впровадження демократії та захист прав громадян мають бути основними чинниками під час забезпечення виконання покладених повноважень та відповідальності місцевих органів влади в умовах децентралізації. Метою політики сільського розвитку в умовах децентралізації є створення сприятливих умов життєдіяльності сільського населення шляхом підвищення багатofункціональності територій. Розбудова системи управління сільськими територіями передбачає її комплексний аналіз у територіальному, суб'єктному, галузевому та функціональному вимірах.

У сільській місцевості, де історично визначено сільськогосподарське виробництво, як основу соціально-економічного розвитку території, розширення аграрної діяльності та розвиток інших нових сільськогосподарських напрямів виробництва і становитимуть основу багатofункціонального розвитку місцевого сектору економіки.

На сьогодні взаємовигідним розв'язанням проблеми для багатьох сільських територій є багатofункціональний розвиток сільського господарства, оскільки тільки так можна забезпечити врівноважений розвиток сіл. Це властиві зворотні дії, оскільки з розвитком промислової моделі сільського господарства із обмеженням надмірної його концентрації, розвитком альтернативного виробництва, малого і середнього підприємництва сприятиме поверненню міських жителів на сільські території й одночасно стимулюватиме розбудову соціальної інфраструктури та послуг на селі.

Стратегічною метою розвитку сільської території, як відзначає Т.О. Козир, є забезпечення можливості громадян задовольнити свої запити та потреби на території своєї громади, не виїжджаючи за її межі, або виїжджаючи на короткий час, тобто без зміни місця постійного проживання [4]. Розробляючи стратегію регіонального

розвитку, місцева влада має проаналізувати раціональну організацію забезпечення всіх сфер суспільних послуг для життєзабезпечення потреб своєї громади. Підвищення якості життя сільського населення має виступати кінцевою метою будь-якої стратегії розвитку території.

Розвиток сільських територій, звичайно, можливий і без децентралізації, але перевага органів місцевого самоврядування в ефективнішому управлінні соціально-економічними, природними складовими, сприяє покращанню місцевих проектів розвитку. Місцеве самоврядування може усунути інституційні та юридичні перешкоди й заохочуватиме інноваційні форми вирішення місцевих проблем. Заходи з розвитку за участю громадян дозволяють планувати діяльність відповідно до специфічних потреб місцевого населення.

Децентралізація – процес перерозподілу або диспергування функцій, повноважень, людей або речей від центрального управління. В умовах децентралізації розширюються можливості розвитку сільських територій.

Останні події в Україні свідчать, що люди в місцевих громадах готові об'єднуватися й брати на себе ініціативи розвитку. Євроінтеграційні наміри України вимагають проведення великої кількості різноманітних реформ, враховуючи й фінансову децентралізацію, тобто фінансове забезпечення.

Однією із фундаментальних умов незалежності органів місцевого самоврядування є фінансова децентралізація, яка відображає фінансові повноваження регіональних органів влади, обов'язковою умовою дієвого інституту самоврядування є формування більшої частини доходів місцевих бюджетів поряд із місцевими податками і зборами, які самостійно встановлюються органами самоврядування, об'єднана громада одержує додаткові фінансові та майнові ресурси. Основні з них є надходження до місцевого бюджету 60% податку з доходів фізичних осіб (на сьогодні такий вид податку надходить до районного бюджету), державні медична та освітня субвенції. Крім того, об'єднана територіальна громада отримує право самостійно розпоряджатись земельними ресурсами своєї громади як у межах, так і за межами населених пунктів в адміністративних межах території об'єднаної громади.

На розвиток інфраструктури об'єднаних територіальних громад із державного бюджету у 2016 р. було передбачено субвенцію в розмірі 1 млрд грн. Кошти субвенції розподілялися між створеними у 2015 р. 159 об'єднаними громадами за чіткою формулою: залежно від кількості сільського населення і площі громади, що склало від 960 тис. грн для найменшої об'єднаної громади до 23 млн грн – для найбільшої.

Висновки. В умовах процесу децентралізації влади в Україні з'являються нові можливості розвитку сільських територій. Метою реформи

місцевого самоврядування є насамперед забезпечення його спроможності самостійно завдяки власним ресурсам, вирішувати питання місцевого значення, тобто про наділення територіальних громад більшими ресурсами та про мобілізацію їхніх внутрішніх резервів. Самодостатність бюджетних надходжень та автономія їхніх видатків на вирішення суспільних потреб відповідно до пріоритетів розвитку сільських громад дає можливість органам місцевого самоврядування ефективніше вирішувати поставлені питання.

Децентралізація для сільських територій передбачає процес розширення й зміцнення їхніх прав та повноважень у разі одночасного

звуження прав і повноважень відповідних центральних органів управління з метою оптимізації та підвищення ефективності управління суспільно важливими справами, найповнішої реалізації місцевих інтересів. Проте розширення повноважень органів місцевого самоврядування різних рівнів повинно здійснюватись так, щоб, з одного боку, максимально наблизити процес прийняття рішення до громадян, а з іншого, щоб органи влади володіли організаційними, матеріальними та фінансовими ресурсами, достатніми для забезпечення необхідного обсягу та якості послуг, які надаються населенню згідно з загальнодержавними соціальними стандартами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015 Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
2. Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року : Міністерство аграрної політики та продовольства України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua>.
3. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333-р // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 333 р.
4. Козир Т.О. Практичні аспекти стратегічного планування розвитку сільських територій / Т.О. Козир // Теорія та практика державного управління. – Вип. 3 (26). [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/>.
5. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 3–10.